

Schrijven en lezen, sneller en beter

Madeleine Gibson

JAARGANG 91, OKTOBER 2006

JSW

6

Taalkundige Mieke Smits heeft een uitgesproken mening als het om schrijf- en leesonderwijs op basisscholen gaat. Schrijf- en leesonderwijs zou niet meer als twee onafhankelijke vakken gebracht moeten worden, maar als geïntegreerde vaardigheden waarin je de kinderen dagelijks een uur traint. Leraren moeten bovendien afstappen van het ouderwetse idee van de handschriftontwikkeling: Leer kinderen in het begin alleen blokletters, twee schriften is omslachtig en verwarrend. Met deze inzichten moeten de pabostudenten zich ontwikkelen tot bekwame leraren die basisschoolleerlingen in een mum van tijd kunnen leren lezen en schrijven. Want, zo stelt Smits: '...de huidige opleidingen schieten hierin ernstig tekort, met alle gevolgen van dien'.

Mieke Smits ziet het lees- en schrijfonderwijs in Nederland graag anders. Ze doet geen poging meer om haar boodschap voorzichtig te brengen, want kritiek op haar visie is ze inmiddels wel gewend: 'Ik heb op dit punt al veel collega's en mensen uit het veld over me heen gehad. Toch blijf ik van mening dat er te veel kinderen in Nederland zijn, die niet goed kunnen schrijven en lezen. De meeste jonge mensen die vandaag de dag voor de klas staan, zijn niet in staat om dit probleem te verhelpen of te voorkomen. En verandering in deze situatie kan alleen plaatsvinden als de toekomstige leraren beter worden opgeleid dan op dit moment het geval is.' Met andere woorden, de oorzaak moet volgens Smits niet gezocht worden bij de basisschoolleerlingen, noch bij de leraren, maar bij de plek waar de leraren worden opgeleid.

Als het om lees- en schrijfonderwijs gaat, moeten leerkrachten dus bekwamer worden. Ze moeten precies weten hoe het proces van lezen en schrijven verloopt en hoe ze leerlingen kunnen ondersteunen. Vervolgens moeten ze de leerling ook leren hoe ze de geleerde stof op korte en op lange

De Beeldredactie

termijn gebruiken. En vaardig word je als leerkracht doordat je kennis hebt van zaken. Volgens Smits bieden pabo's de aankomende leerkrachten steeds minder taalkundige en leerpsychologische stof aan. Betreft het de taal, dan ontbreekt het de aankomende leerkrachten bijvoorbeeld aan essentiële kennis op het gebied van de woord-, klank- en zinsvorming, aan metalinguïstische en pragmatische kennis. Leerkrachten weten het niet omdat ze het in hun opleiding niet hebben gehad. 'En dat is nu juist de kennis die je nodig hebt om het leren lezen en schrijven goed over te kunnen brengen!'

ANDERE AANPAK

Smits houdt er een wonderlijk werkschema op na. Gaat het over lees- en schrijfonderwijs, dan mag je haar van zeven uur 's ochtends tot twaalf uur 's nachts bellen. Avondeten kan wachten, zelfs als het half tien 's avonds is. Ze werkt aan haar proefschrift over opleidersgedrag met betrekking tot schrijven. Tot voor kort is ze als opleidingsdocent Nederlands verbonden geweest aan de pabo in

Arnhem. Momenteel werkt ze als senior leerplanontwikkelaar op de afdeling primair onderwijs aan de SLO. Ze maakt deel uit van verschillende projecten, zoals Ruim Baan, taal in de zaakvakken, de potentie van ICT en doorgaande lijnen in het roc en de pabo. Smits combineert graag werk en doet niet anders dan vanuit haar werk naar het onderwijs kijken. Het schrijf- en leesonderwijs op basisscholen in Nederland gaat haar al geruime tijd aan het hart, omdat ze lezen en schrijven ziet als noodzakelijke kernvaardigheden voor het volgen van onderwijs, deelname aan de arbeidsmarkt en om überhaupt te kunnen functioneren in een kennismaatschappij als de onze.

Een van haar oplossingen voor betere schrijf- en leesresultaten is een methodiek die ze over heeft genomen van José Schraven. De methodiek van Schraven onderscheidt de taalinhoudelijke, didactische en pedagogische lijn en brengt het lezen en schrijven terug tot elf stappen. Smits verkiest een methodiek boven een methode omdat een methodiek vooral de lijnen uitzet en je de juiste hoeveelheid materiaal geeft om mee vooruit te komen. Methodes veroorzaken veel ruis en er moet vaak veel weggelaten of aan toegevoegd worden, en '...van methodes an sich ga je niet beter lesgeven'. In het uitgewerkte model van Schraven wordt het directe instructiemodel gebruikt, maar op een interactieve en adaptieve manier. 'Je moet er op een bepaalde manier mee om weten te gaan,' zo stelt Smits: 'Gebruik het als het zinvol is en weet wanneer het zinvol is.'

Een leerkracht gaat volgens Smits pas goed te werk als hij verschillende onderdelen in het proces van schrijven en lezen kan onderscheiden en kan beredeneren op basis van de onderliggende kennis. Het gaat om elf onderdelen die ze tot de vereiste basiskennis van de leerkracht rekent: *de leesrichting* (je leest van links naar rechts) en *letterkennis* (teken-klankkoppeling=lezen en klank-tekenkoppeling=spellen). Je moet bovendien de *schrijfmotoriek van de leesletter* onder de knie krijgen, *visueel kunnen discrimineren* (de aangeboden letter tussen andere letters herkennen) en *auditieve synthese* kunnen toepassen (het in stukken verdeelde, mondeling aangeboden woord als geheel en op gehoor kunnen uitspreken). Je moet *letters, woorden, zinnen en teksten kunnen lezen* en *teksten kunnen begrijpen en beleven*. Je moet *auditief kunnen discrimineren* (op gehoor een aangeboden klank tussen andere klanken onderscheiden) en *analyseren* (een mondeling aangeboden woord in de goede volgorde in klanken kunnen verdelen). Tot slot moet je als beginnende schrijver/lezer in staat zijn een *dictee op te schrijven* en *vrije schrijfofdrachten uit te voeren*.

TIJDWINST

De volgorde van de onderdelen in de methodiek die Smits voorstelt heeft ze onder andere overgenomen van Arjen van der Leij. De eerste zes en de laatste drie hebben te maken met de techniek van het lezen en spellen. Wat je snel en correct kunt lezen en schrijven moet je vervolgens ook leren toepassen door boekjes te lezen en door zelf teksten te schrijven. 'Deze integratie van techniek en begrip is van groot belang en moet ook dagelijks aan de orde komen,' zo stelt Smits. 'Wacht niet tot groep vier, maar begin er zo snel mogelijk mee in groep drie, bijvoorbeeld na de herfstvakantie. De elf onderdelen vormen het onderwijsaanbod tot en met december. Begin januari is er aandacht voor herhaling. Daarna begint een nieuwe periode met een andere set onderdelen, voor het leren van de techniek. Wat kinderen nog niet op de automatische piloot kunnen, blijft op het programma staan.' Ze voegt

hieraan toe dat het goed is om onderdelen zo nu en dan te herhalen: 'Als leraar weet je op een gegeven moment wel welke leerlingen nog extra ondersteuning nodig hebben. Zo'n herhaling hoeft dan niet klassikaal te gebeuren.'

Werk je volgens deze methodiek, dan leer je de leerlingen het lezen en schrijven toepassen in gestructureerde situaties en vrije situaties. Belangrijk is dat alle leerlingen het echt zelf en zelfstandig kunnen. Smits: 'Je biedt leerlingen iets aan en laat ze meteen constructief denken in plaats van ze lijntjes tussen woorden en hun betekenissen te laten trekken of tussen woorden en plaatjes.' En veel werk is het niet: volgens Smits ben je er nu twee en een half uur aan kwijt en op deze manier nog maar een uur. 'De techniek moet gewoon zo snel mogelijk bijgebracht worden, en daarbij moet je het schrijven en lezen dus samen weten te pakken. Je koppelt het technisch lezen aan het begrip en je leert kinderen lezen om hun gedachten te verrijken.' Op de pabo waar Smits gewerkt heeft, gebeurt dit inmiddels, maar nog niet genoeg: 'Het is nog geen kerntaak, en dat zou het wel moeten worden.'

KOKERVISIE

Dat lezen en schrijven geïntegreerd zou moeten worden, is niet iets nieuws, daar is Smits zich wel bewust van. Maar om het goed uitgewerkt te krijgen ..., dat gebeurt nog niet. Smits: 'De huidige leerkrachten worden tegengehouden door de visie dat eerst het lezen komt en dan pas het schrijven. Onderzoekers hebben kokervisie, denk maar aan de manier waarop men nog steeds hamert op de handschriftontwikkeling. Maar ik heb nog nooit gehoord dat kinderen om hun slechte handschrift naar het speciaal onderwijs

(Advertentie)

Octaaf

p.c. academie voor schoolmanagement

Octaaf verzorgt erkende opleidingen voor leidinggevenden en toekomstige leidinggevenden in het primair onderwijs.

Gediplomeerd schoolleider primair onderwijs?

Toe aan een nieuwe Impuls...

Kijk voor onze trajecten op www.octaaf.org (onder button 'Impuls') of bel naar (038) 469 94 81.

gingen. En op dit moment van de digitalisering is een geschreven dictaat allang niet meer aan de orde. Het staat de ontwikkeling van lezen en schrijven gewoon in de weg.' Volgens Smits is het dus funest voor sommige kinderen om de koppeling tussen lopend schrift en blokletters te maken. Het is omslachtig en verwarrend, dus weg ermee, zegt ze. 'Leer kinderen in het begin alleen blokletters, dan voorkom je veel problemen!'

Helaas is er op dit moment volgens Smits alleen nog maar een handjevol leerkrachten dat op deze manier tegen het schrijf- en leesonderwijs aankijkt. Veel leerkrachten kijken te beperkt tegen schrijven aan. Stel ze bijvoorbeeld maar eens de vraag: Wat is leren schrijven? De onderbouw zegt dan: 'de motoriek'. De bovenbouw zegt: 'spelling'. Maar beide antwoorden zijn slechts onderdelen, vindt Smits. En die beperkte manier van kijken geldt volgens Smits al helemaal voor de 'momenteel dominante' beleidsmakers, de leesspecialisten, en iedereen die in 'de slipstream van deze mensen zit'. Leerkrachten volgen meestal wat het meest dominant is en dat vindt Smits ook heel begrijpelijk. Maar van de specialisten zou ze een ruimere blik en een wat kritischer blik verwachten. Bij gedegen schrijf- en leesonderwijs oefen je iets, je past het toe en je reflecteert daar op. 'En dat werkt, ik heb het zelf gezien! Als leerlingen twee letters kunnen schrijven, dan kunnen ze een heel verhaal schrijven. Laat ze in godsnaam al heel snel schrijven. Dat wat ze aan techniek geleerd hebben, moet goed zijn. Met wat ze nog niet geleerd hebben mogen ze nog experimenteren. Want dat komt nog wel, later.'

Smits hoopt dat haar verhaal een spiegel voor toekomstige leerkrachten kan zijn. Op de pabo leren de studenten te weinig kritisch naar zichzelf kijken, zo is Smits' ervaring. Ze vindt dat jammer en zou graag zien dat dat anders was. En wat de goede scholing aan de lerarenopleiding betreft, deze omvat alle aspecten van het werk, ontlast leerkrachten en spitst zich toe op de kerntaken, waarvan alle kinderen het leren lezen en schrijven bijbrengen er een is. Lezen en schrijven zijn nu eenmaal instrumenten die je bij het leren nodig hebt. En, ze herhaalt haar boodschap nog maar eens: 'het werkt alleen als leerkrachten voldoende toegerust zijn om de vaardigheden op de juiste manier aan te bieden'. Smits zucht. 'Ik ben pragmatisch. Leren lezen en schrijven vind ik geen discussievraag, noch alleen maar geloof van mijn kant. Je kunt als leerkracht niet bepalen of zeggen: 'Dit moet je wel weten en dat niet.' Door kinderen gebrekkig lees-schrijfonderwijs aan te bieden, ontnem je ze hun plek in de maatschappij. Kwaliteit staat voorop. Daar mag je gewoon geen concessies in doen.'

De Beeldredactie

Leerinhouden (proces-taak)	ja	nee	instructie	ex	im(1)	im(2)	
1 links-rechts							
2 letters herkennen teken-klank klank-teken							
3 visuele discriminatie							
4 schrijfmotoriek							
5 auditieve synthese (mkm, mkmm, mmkm, etc..+)							
6 letters, woorden (mkm, +) zinnen <i>lezen (vooral gericht op toepassen van techniek)</i>							
7 woorden begrijpen zinnen begrijpen			betekenisuitleg: eenvoudige begripvend leesstrategieën aanbieden				
8 auditieve discriminatie							
9 auditieve analyse							
10 auditief dictee letters, woorden zinnen <i>schrijven (leren toepassen van de techniek)</i>							
11 tekstschrijven: techniek + begrip en beleving integreren			procesgericht aanpakken: - oriënteren op de schrijftaak - schrijven zelf - bespreken van de tekst - eventueel herschrijven - verzorgen en publiceren				

UITLEG BIJ HET SCHEMA

Uitgangspunt: lezen en schrijven zijn parallelle en geïntegreerde processen en gericht op techniek en begrip (inclusief beleving).

1. **Inhoud** van lezen en schrijven
taakkenmerken
proceskenmerken

2a. **Didactieken voor techniek**
globaal aanpak
analytische-synthetisch
interactief
senso-motorisch

2b. **Didactieken voor begripend lezen en schrijven van teksten** (stellen)

Begrip: Leesstrategieën (voorkennis, voorspellen, verbanden leggen, interpreteren, wendbaar maken/gebruiken)

Stellen: Procesgerichte aanpak: opdracht verkennen, afbakken, eerste tekst, bespreken en herschrijven, verzorgen en presenteren

3. Instructie

Expliciet:

modeling van aanpak, interactieve inoefening, zelfstandige verwerking, terugkoppeling

Impliciet gestructureerd:

aanreiken van gestructureerde stof via oefeningen die in ruime context staan.

Impliciet ongestructureerd:

zelfstandig ontdekken welke talige aspecten en strategische handelingen nodig zijn om tot lezen en schrijven te komen. (**im2**)

4. Ondersteuning

visueel: beelden ter ondersteuning (ziet er uit net als een .....) (**vis**)

Inprenting

auditief: articulatie (mondstand, lippen, tong, wangen)
klinkt net als.....

motorisch: gebaren als intermediair tussen klank en teken
gebaren als ondersteuning van proces

ondersteuning of uitdaging (=differentiatie)	vis	aud	mot
- veel ondersteuning versus weinig - inhoudelijke ondersteuning: gemakkelijke opdracht versus moeilijke opdracht			
idem als 3 + zowel mkm (kat) als moeilijke woorden aanbieden: mmkm (kruk), mkmm (kast) etc...			
idem als 3 + ook woorden maken met de letters op meerdere niveaus (dus mkm, mmkm etc...)			
eenvoudige teksten, eventueel ook teksten die bij rekenen of andere vakken 'gelezen' moeten worden			
idem als bij 5 alleen woorden met de bekende letters, maar wel naast mkm, mmkm etc...			
gemakkelijke en moeilijke 'vrije' schrijfopdrachten			

Dit zijn de elf onderdelen van het leren lezen en schrijven die in de beginperiode van groep 3 aan de orde zijn: de technische onderdelen 1,2,3,4,5,8 en 9 en het toepassen van deze onderdelen (onderdelen 6 en 10) kunnen worden beheerst na 5 of 6 maanden lees/schrijfonderwijs. De puur technische onderdelen 1,2,3,4,5,8,9 krijgen een andere invulling na die 5 à 6 maanden lees/schrijfonderwijs. Dat heeft uiteraard consequenties voor de onderdelen 6 en 10 en 7 en 11. Dit schema is tevens te gebruiken als observatieschema om lees/schrijfonderwijs te evalueren.

(Advertentie)

KOM, KIJK en KIES!

Schoolsupport

onderbouw

vakoverstijgend

zelfstandig leren

agenda's

creatief

Engels

ICT

motoriek

muziek

natuuronderwijs

rekenen

Schubi uitgaven NIEUW

sociale vorming

taal

techniek

voedingseducatie

wereldoriëntatie

zorgverbreding

Presentaties van nieuwe leermiddelen

ABCDE... Ik begrijp het!
zelfstandig begripend lezen op 5 niveau's

Aan jou de keus!
leerlingbetrokkenheid bevorderen in de school

Zarb 3.1
snel en creatief taal oefeningen maken, binnen Word

Presenteren is leren 1, 2 en 3
stapkaartjes bovenbouw met vrije opdrachten binnen 5 leergebieden

Kant-en-Klaar
kopieermappen vakoverstijgend zelfstandig werken voor groep 3 tot 8

Waar en Wanneer?
Start: 14.00 uur

wo. 11 oktober, Drachten
wo. 1 november, Tilburg
wo. 22 november, Den Haag
wo. 10 januari Deventer

NIEUWSGIERIG?
Bezoek aan
KOM-KIJK-KIES
presentatie
in uw buurt.

schrijf in op:
www.schoolsupport.nl/komkijkkies

meer dan 500 uitgaven op www.schoolsupport.nl